

ETİK KONUM ÖLÇEĞİ'NİN FAKTÖR ANALİTİK YAPISI: BANKA ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi,
Cilt 35, Sayı 4, 2017,
s. 53-78

Utku GÜĞERÇİN

Yrd.Doç.Dr., Adana Bilim ve Teknoloji
Üniversitesi
İşletme Fakültesi
Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü
ugugercin@adanabtu.edu.tr

Ünal AY

Prof.Dr., Çağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İşletme Bölümü
unalay@cag.edu.tr

Bu çalışma, 2015 yılında Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı'nda tamamlanan, "Bireyin Etik Yaklaşımı ile Kurumsal Değerlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Görev Performansı Üzerindeki Etkisi: Adana İlindeki Banka Çalışanları Üzerine Bir Araştırma" konulu doktora tezinin ilgili kısmının gözden geçirilmesiyle hazırlanmıştır.

Öz: Araştırmanın amacı, Etik Konum Ölçeği'nin Türkçe formunun faktör analitik yapısının incelenmesi ve ölçeğin yurtiçindeki çalışmalarda kullanılabilir bir ölçüm aracı olup olmadığının belirlenmesidir. Bu amaçla Adana'daki 574 banka çalışanından anket yöntemi ile veri elde edilmiştir. Ankette, Etik Konum Ölçeği ile birlikte katılımcıların demografik özelliklerine yönelik sorular yer almaktadır. Çalışma kapsamında ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği incelenmiş, verilere açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları, alanyazındaki genel bulguların aksine, ölçeğin iki değil, üç boyutlu bir yapı gösterdiğini ortaya koymuştur. Üçüncü boyut, yalan söylemeye gösterilen toleransın gücünü ifade eden doğruluk olarak adlandırılmıştır. Söz konusu bulgu, alanyazındaki sınırlı sayıda çalışma ile paralellik göstermektedir. Bu çalışmaların ortak yönü; örneklemelerinin, düşük düzeyde seküler toplumlara ait olmasıdır. Dolayısıyla ölçeğin algılanmasındaki farklılığın, toplumların sekülerleşme düzeyinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu yorumdan hareketle yalan konusunun, çalışanların etik yaklaşımları içerisinde ayrı bir yere sahip olduğu, dolayısıyla gerek teorisyenlerin gerekse uygulayıcıların etik odaklı değerlendirmelerinde, yalan konusunu bağımsız olarak ele almaları gerektiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Etik konum ölçeği, etik konum kuramı, kişisel ahlak felsefeleri, etik durum, sekülerleşme.

**FACTOR ANALYTIC
STRUCTURE OF ETHICS
POSITION QUESTIONNAIRE:
A STUDY ON THE BANK EMPLOYEES**

*Hacettepe University
Journal of Economics
and Administrative
Sciences
Vol. 35, Issue 4, 2017,
pp. 53-78*

Utku GÜĞERÇİN

Assist.Prof.Dr., Adana Science and
Technology University
Faculty of Business Administration
Management Information System
ugugercin@adanabtu.edu.tr

Ünal AY

Prof.Dr., Çağ University
Faculty of Economics and Administrative
Sciences
Department of International Management
unalay@cag.edu.tr

This study is a revised and extended version of the relevant part of the PhD Thesis "The Effects of Ethics Positions and Institutional Values on Organizational Citizenship Behaviors and Task Performance: A Study on The Bank Employees in Adana", submitted to Çağ University in 2015.

Abstract: The purpose of this study is to examine the factor analytic structure of Ethics Position Questionnaire Turkish Form and to determine whether the questionnaire is an applicable measurement tool in Turkey. In accordance with this purpose, a survey form that includes the questionnaire and demographic variables was administered to 574 bank employees in Adana. Next, reliability and validity of the questionnaire were examined, exploratory and confirmatory factor analyses were performed. Contrary to the general findings, the results indicated a three-factor structure rather than two. The third factor, which is directly related with the level of tolerance about lying, was veracity. This finding is similar with the results of a limited number of studies, which have samples of low secularized societies. Accordingly, it can be stated that secularization level of societies may conduce to differences in the perception of the questionnaire. From this viewpoint, it is put forth that lying is an independent sub-dimension in the ethics position questionnaire. The study points out that in evaluating ethics, lying should be considered separately by both theoreticians and practitioners.

Keywords: *Ethics position questionnaire, ethics position theory, personal moral philosophies, ethical ideology, secularism.*

GİRİŞ

Etik kavramı, ahlak felsefesi anlamında kullanılmakta olup, insana ilişkin ahlaki sorunlarda doğrulanabilir veya yanlışlanabilir bilgileri ortaya koyan ya da koyması beklenen disiplini ifade eder (Arslan, 2012: 17). Bir felsefe dalı olarak etik; davranışların kurallarla ilişkisini, bireylerin ahlak ve normlara uyup uymamalarının sorumluluğunu bilimsel temelde inceler (Tınar, 1999: 157). İnsanların ilişkilerini nasıl yönlendirmeleri gerektiği ve iyi ile kötüyü belirleyecek olan ölçütlerin ne olabileceği etiğin ilgi alanı içerisindedir (Pieper, 1999: 22).

Etik, işletme bilimi kapsamında, son elli yıllık süreç içerisinde yoğun olarak tartışılan konulardan biridir. İş etiğine ilişkin değerlendirmelerde analiz birimi; ekonomik ve politik sistemler, işletmeler ya da çalışanlar olarak farklılık gösterebilir (De George, 1989: 337). Ancak analiz biriminden bağımsız olarak, daha önce birbirlerinin zıt anlamlısı (oxymoron) olarak anılan iş ve etik kelimeleri, zaman içerisinde bir arada kullanılmaya başlanmıştır (Collins, 1994). Öyle ki günümüzde ise iş etiği, işletme alanında bir alt disiplin olarak kabul görmektedir.

Etik konusunun işletmecilik açısından önem kazanmasının en temel nedenlerinden biri, neredeyse devletler kadar güçlü hale gelen firmaların yaşadıkları (Arslan, 2012: 46), skandal boyutunda değerlendirilen, hile ve aldatmaca içeren bir takım olaylardır (Ferrell *vd.*, 2014: 7). Firmalar arası rekabetin artması ve daha fazla kar elde etme hırsı, yöneticiler ve çalışanlar tarafından gayri ahlaki uygulamaların devreye sokulmasına yol açabilmektedir. Ancak sonsuza kadar saklanamayacak 'kısa vadeci hileler', gerek firmalar gerekse ekonomiler için ciddi maliyetler oluşturmaktadır (Ercan, 2015). Özellikle Enron (2001), Worldcom (2002), Lehman Brothers (2008) ve Volkswagen (2015) gibi firmaların içinde yer aldıkları ve etkileri global ölçekte hissedilen skandal niteliğindeki olaylar, etiğin önemini artırmıştır. Bununla birlikte etik ve performans arasındaki pozitif yönlü ilişkiye yönelik bulgular (Schwepker, Ingram, 1996; Weeks, Nantel, 1992; Sabir *vd.*, 2012) etik yaklaşımların tespit edilmesini önemli kılmaktadır. Ayrıca çalışanların etik davranıp davranmamalarında belirleyici olan belirsizlik ortamının (Turnipseed, 2002: 13) iş hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelmesi, iş etiğinin ilerleyen dönemlerde de araştırmalara konu olacağına işaret etmektedir.

İş etiğinin bilimsel temelleri incelendiğinde, konunun 1960'lı yıllardan itibaren bilimsel bir disiplin olarak ele alındığı görülmektedir. Çünkü bilimsel bir disiplinden bahsedebilmek için, o disiplin ile ilgilenen bir bilim topluluğunun varlığı şarttır (Kuhn, 1970: 176). Söz konusu topluluk, 20. yüzyılın ortalarından sonra oluşmuş ve bu dönemde etik ile ilgili çalışmalar artış göstermiş, konuyla ilgili pek çok doktora tezi ve kitap yazılmıştır (Arslan, 2012: 45). İlerleyen yıllarda ise etik konusu üzerinde bireysel düzeyde çalışan araştırmacılara kılavuzluk edecek ortak bir paradigma ihtiyacı

doğmuştur. Bu noktada Forsyth'ın (1980) Etik Konum Kuramı'nın önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu kuram, etik kararlardaki farklılıkların incelenmesi konusunda genel kabul gören bir kılavuz niteliği taşımaktadır. Forsyth (1980)'ın, bu kuramdan hareketle geliştirdiği Etik Konum Ölçeği (Ethics Position Questionnaire) de etik yaklaşımları inceleyen ampirik çalışmalarda sıklıkla kullanılan bir ölçüm aracı haline gelmiştir. Etik konulu araştırmalarda Etik ve Sosyal Sorumluluğun Algılanan Rolü Ölçeği (Singhapakdi *vd.*, 1996), İş Etiğine Yönelik Tutumlar Ölçeği (Preble, Reichel, 1988), Çok Boyutlu Etik Ölçeği (Reidenbach, Robin, 1988) gibi ölçüm araçları da kullanılmaktadır. Ancak araştırmacıların yoğun olarak Etik Konum Ölçeği'ne başvurdukları, söz konusu durumda da ilgili ölçeğin Etik Konum Kuramı'nın uzantısı olmasının ve arkasındaki zengin literatürün etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Etik Konum Ölçeği; bireylerin yaklaşımlarını etik ya da etik dışı şeklinde sınıflandırmaktan ziyade söz konusu yaklaşımların hangi ahlaki felsefeler içerisinde yer aldığına odaklanması sebebiyle tercih edilmektedir.

Yazında, Etik Konum Ölçeği'nin Türkçe formu kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalar bulunmakla birlikte (Özyer, Azizoğlu, 2010; Yazıcı, Yazıcı, 2010; Özbek, 2012; Özbek, Özer, 2012; Özbek *vd.*, 2013; Bakır, 2013; Gökçe, 2014; Büyükyılmaz, Gürkan, 2014; Çetin *vd.*, 2015) Yazıcı ve Yazıcı (2010)'nın araştırması dışında ölçeğin faktör analitik yapısı incelenmemiştir. Diğer taraftan Yazıcı ve Yazıcı (2010)'nın araştırması; açıklayıcı faktör analizinin iki faktörle sınırlandırılarak gerçekleştirilmesi, iki faktörün açıkladığı toplam varyansın %48.6 ile düşük seviyede olması, ölçeğin geçerliliğine ilişkin herhangi bir analize yer verilmemesi ve örneklemin lisans öğrencilerinden oluşması gibi nedenlerle çeşitli kısıtlar içermektedir. Dolayısıyla Yazıcı ve Yazıcı (2010)'nın önerileri de dikkate alınarak, ölçeğin faktör analitik yapısının belirlenip geçerliliğinin ve güvenilirliğinin test edilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

Etik Konum Ölçeği yabancı yazında yer alan pek çok çalışmada defalarca kullanılmış olup, çalışmaların tamamına yakınında iki boyutlu yapı gözlemlenmiştir. Ancak Davis *vd.* (2001), Etter *vd.* (2006) ve Johari *vd.* (2012)'nin, ölçeğin boyutları ile ilgili olarak alanyazınla farklılaşan bulguları dikkat çekici niteliktedir. Ayrıca Etik Konum Ölçeği'nin algılanmasında, kültürel farklılıkların etkili olduğunu doğrulayan çalışmalar (örneğin Fernando *vd.*, 2008; Henle *vd.*, 2005) ölçeğin Türkiye'de uygulanıp boyutlarının belirlenmesinde teşvik edici rol oynamaktadır. Etik Konum Ölçeği'nin ABD kökenli olması ve ABD ile Türkiye'nin kültürel değerler açısından farklılaşması nedeniyle (Bayık, Gürbüz, 2016), ölçeğin Türkiye'deki uygulaması hassasiyet gerektirmektedir. Bu çalışma ile Etik Konum Ölçeği'nin (Forsyth, 1980) Türkçe formunun faktör analitik yapısının, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmesi, ayrıca ölçeğin yurtiçinde kullanılmak üzere geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Elde edilen bulguların, Etik

Konum Ölçeği'ni Türkiye'de uygulayan araştırmacılar için yol gösterici olması arzulanmaktadır.

1. ETİK KONUM ÖLÇEĞİ

Etik Konum Ölçeği, özgün formunda 2 boyuttan ve 20 ifadeden oluşmaktadır. Ölçekteki ilk boyut idealizm, ikinci boyut ise görecilik olarak adlandırılmıştır. Söz konusu boyutlar kişisel ahlak felsefeleri olarak değerlendirilmektedir. Ölçek, gerek ulusal gerekse uluslararası yazında bireylerin etik yaklaşımlarını belirlemek için yaygın olarak kullanılmaktadır. Öyle ki Forsyth ve O'Boyle (2011)'in, Etik Konum Ölçeği'ni kullanan araştırmaları kapsayan meta analiz çalışması, 11 farklı ülkeden 23.477 çalışana ve 2.215 örgüte ait verileri içermektedir. Türkçe yazında etik konum (ethics position) ifadesinin; etik durum, etik pozisyon, etik tutum ya da etik idoloji olarak da nitelendirildiği görülmüştür.

Ölçek, pek çok araştırmada defalarca kullanılmış olan, geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış bir ölçüm aracıdır. İdealizm ve görecilik boyutları için Cronbach Alfa değerleri Forsyth *vd.* (1988: 245)'nin araştırmasında sırasıyla .82 ve .84 olarak hesaplanmıştır. Boyutlar birbirine ortogondur ve ölçeğin sosyal beğenirlikle olan korelasyonu düşüktür (Forsyth, O'Boyle, 2011: 356). Bu çalışmada ölçek 5'li Likert türünde olup ifadelerin tamamı için derecelendirmeler “(1) Hiç katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum ve (5) Tamamen katılıyorum” şeklinde, toplam beş aralıkta sunulmuştur.

Genel olarak alanyazında ölçek, özgün formunda olduğu gibi 2 boyutta incelenmektedir. Ancak ölçeğin faktör yapısını inceleyen ve alanyazınla farklılaşan çalışmalara rastlanılmıştır (Davis *vd.*, 2001; Etter *vd.*, 2006; Johari *vd.*, 2012). Ölçeğin yapı geçerliliğini inceleyen Davis *vd.* (2001), doğrulayıcı faktör analizi yolu ile gerçekleştirdikleri analiz neticesinde, iki boyutlu yapının düşük düzeyde uyum iyiliği sonucu verdiğini görmüşlerdir. Alternatif üç boyutlu yapının uyum iyiliğini ise .91 CFI değeri ile kabul edilebilir seviyede hesaplamışlar ve üçüncü boyutu, “doğruluk” (*veracity*) olarak adlandırmışlardır. Doğruluk boyutu göreciliğe ait son iki ifadeden oluşmaktadır. Söz konusu ifadeler, özellikle yalan söylemenin ahlaki yönüne odaklanmaktadır.

Etter *vd.* (2006) de Etik Konum Ölçeği'ni sırasıyla 237 ve 202 öğrenciden oluşan iki çalışma grubuna uygulamışlar, Davis *vd.* (2001)'ne benzer şekilde görecilik boyutundaki son iki ifadenin, doğruluk boyutu altında toplandığını tespit etmişlerdir. Beklendiği üzere her iki çalışma grubundan elde ettikleri veriler incelendiğinde doğruluk ile göreciliğin korelasyonu yüksek düzeydedir (ilk çalışmada $r = .70$, $p < .001$; ikinci çalışmada $r = .74$, $p < .001$). Doğruluk, görecilik içerisindeki ifadelerden meydana geldiği için boyutlar arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

Johari *vd.* (2012), muhasebe öğrencilerinden elde ettikleri verilerle Etik Yaklaşım Ölçeği'nin Malezya örnekleme üzerindeki geçerliliğini test etmişlerdir. Araştırma sonucunda özgün formunda idealizm ve görecilik olmak üzere iki faktörlü bir yapı gösteren Etik Yaklaşım Ölçeği'nin, üç faktörden meydana geldiğini tespit etmişlerdir. İlk iki faktör orijinalinde olduğu gibi idealizm ve görecilik adını alırken, dört ifadeden oluşan üçüncü faktör faydacılık adı altında incelenmiştir. Yazarlar; Etik Konum Ölçeği'ne yönelik çalışmaların Batı toplumları dışında tekrarlanmasını önererek, yinelenen çalışmalarla ölçeğin faktör yapısının test edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır (Johari *vd.*, 2012: 9). Nitekim, özellikle yurtdışında geliştirilmiş kavramsal bir yapıyı ifade eden ölçüm araçlarının farklı bir kültürde, temsil ettikleri kavramsal yapıdan uzaklaştıkları görülebilmektedir (Marsella *vd.*, 2000: 44). Bu bağlamda alanyazındaki, kültürel farklılıkların Etik Konum Ölçeği'nin algılanmasında etkili olduğunu doğrulayan çalışmalar (Fernando *vd.*, 2008; Henle *vd.*, 2005) ile birlikte ölçeği 3 boyutta ele alan çalışmalar (Davis *vd.*, 2001; Etter *vd.*, 2006, Johari *vd.*, 2012), ölçeğin Türkiye'de de uygulanarak hangi boyutlarda algılandığının belirlenmesini gerekli kılmaktadır.

Etik Konum Ölçeği, anlaşılması zor ve felsefi ifadeler içermektedir (Elçi, 2005). Söz konusu durum, ölçeğe ilişkin faktör analizi sonuçlarının farklılık göstermesinde etkili olabilir. Tablo 1'de yer alan çalışmalar kapsamında gerçekleştirilen faktör analizleri neticesinde, ölçekteki ifade sayısının azaltıldığı ya da ölçeğin 3 boyutta ele alındığı görülmüştür.

Tablo 1. Etik Konum Ölçeği ile İlgili Faktör Analizi İçeren Çalışmalar

Çalışmalar	İdealizm İfade Sayısı	Görecilik İfade Sayısı	İlave Boyut	Çalışmada Kullanılan Toplam İfade Sayısı
Davis <i>vd.</i> (2001)	10	8	2*	20
Etter <i>vd.</i> (2006)	10	8	2*	20
Johari <i>vd.</i> (2012)	5	4	4**	13
Johari <i>vd.</i> (2013)	5	5	-	10
Redfern, Crawford (2004)	8	4	-	12
Elçi (2005)	6	5	-	11
Johari, Sanusi (2006)	8	9	-	17
Cornwell <i>vd.</i> (2005)	6	6	-	12
Özbek (2012)	5	5	-	10
Özbek, Özer (2012)	5	5	-	10
Özbek <i>vd.</i> (2013)	5	5	-	10
Büyükyılmaz, Gürkan (2014)	8	10	-	18
Nayir, Herzig (2012)	4	3	-	7
Gökçe (2014)	8	8	-	16

* 2 ifadeden oluşan ve doğruluk olarak adlandırılan üçüncü bir boyut belirlenmiştir.

** 4 ifadeden oluşan ve faydacılık (utilitarianism) olarak adlandırılan üçüncü bir boyut belirlenmiştir.

Etik Konum Ölçeği'nin yurtiçinde gerçekleştirilen çalışmalarda (Özyer, Azizoğlu, 2010; Özbek, 2012; Özbek, Özer, 2012; Özbek *vd.*, 2013; Bakır, 2013; Gökçe, 2014; Büyükyılmaz, Gürkan, 2014; Çetin *vd.*, 2015) kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu çalışmalar arasından Yazıcı ve Yazıcı (2010)'nın araştırmasının ölçeğin güvenilirliğine yönelik olarak hazırlandığı görülmüştür. Ancak çalışmadaki bir takım kısıtlar (faktör analizinin iki faktörle sınırlandırılarak gerçekleştirilmesi, iki faktörün açıkladığı toplam varyansın %48.6 ile düşük seviyede olması, ölçeğin geçerliliğine ilişkin herhangi bir analize yer verilmemesi, örneklemin lisans öğrencilerinden oluşması) nedeniyle yazarların da önerileri doğrultusunda ölçeğin, öğrenciler dışında bir katılımcı grubuna uygulanarak faktör analitik yapısı ile geçerliliğinin ve güvenilirliğinin tespit edilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Öğrencilerin etik yaklaşımlarının, iş hayatına adım attıklarında değişiklik gösterebileceği düşünülerek ölçek, yönetim ve organizasyon alanı çerçevesinde ele alınıp banka çalışanlarına uygulanmıştır.

Özgün formları İngilizce olan ölçeklerin Türkçe'ye uyarlanması, araştırma sonuçlarının geçerliliği açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Etik Konum Ölçeği'nin Türkçe formunu içeren Özbek (2012)'in doktora tezi ile Yazıcı ve Yazıcı (2010)'nın makaleleri bu çalışma için referans alınmıştır. Bununla birlikte ölçekteki ifadelerin, bu araştırmanın örneklemini oluşturan banka çalışanları tarafından net bir biçimde anlaşılabilmesi için ifadeler, yönetim organizasyon alanında çalışmakta olan akademisyenler ile banka çalışanlarının görüşleri alınarak değiştirilmiştir.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

2.1. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın Etik Konum Ölçeği'ni incelemesi sebebiyle, veri toplama aracı olarak anket yönteminden faydalanılmıştır. Anket formu Etik Konum Ölçeği (Forsyth, 1980) ile birlikte Kurumsal Değerler Ölçeği'ni (Van Dyne *vd.*, 1994) ve Görev Performansı Ölçeği'ni (Goodman, Svyantek, 1999) içermektedir. Anket formunda ayrıca katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili sorular (cinsiyet, eğitim durumu, tecrübe, yaş, medeni durum, çalışılan bankanın sermaye yapısı ile çalışılan birim ve pozisyon) yer almaktadır. Etik Konum Ölçeği dışındaki ölçekler, ayrışma geçerliliğinin test edilmesinde kullanılmıştır.

Katılımcıların, sosyal beğenirlik etkisi altında kalarak, anket formundaki ifadelere kendi düşünceleri dışında ve toplum tarafından onaylanan şekilde cevap vermeleri engellenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla katılımcılardan, anket formunda yer alan ifadelere yönelik olarak 'olması gereken değil, gerçek duruma göre cevap vermeleri' talep edilmiştir. Ekiz *vd.*, (2008: 49) demografik değişkenlerin anket formunun sonuna yerleştirilerek sosyal beğenirlik etkisinin azaltılabileceğini ifade etmişlerdir. Buradan hareketle, demografik değişkenler anket formunda en son sırada

yer almış; ayrıca ölçeklerin isimleri anket formundan kaldırılarak ‘İşyerinizdeki davranışlarınız’ gibi genel başlıklar kullanılmıştır.

2.2. Örneklem

Araştırma evrenini, Türkiye’de görev yapan banka çalışanları oluşturmaktadır. Uygulama çalışmasının yapılacağı Adana’da Türkiye Bankalar Birliği verilerine (2015: 7) göre 4.252 banka personeli istihdam edilmektedir. Dolayısıyla araştırma evreni, 4.252 banka çalışanından oluşmaktadır. Bu evreni temsil edecek örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde aşağıdaki formül kullanılmaktadır (Yazıcıoğlu, Erdoğan, 2007: 86-87). Söz konusu formüle göre % 95 güven aralığında ve ± 5 oranlık hata ile minimum örneklem büyüklüğü $n=352$ ’dir.

$$n = \frac{N.t^2.p.q}{d^2(N-1)+t^2.p.q} \quad (1)$$

- n: örneklem alınacak kişi sayısını,
 N: hedef kütledeki kişi sayısını (N=4252),
 p: incelenen olayın gerçekleşme olasılığını (p=.50),
 q: incelenen olayın gerçekleşmeme olasılığını (q=.50),
 t: t tablosu aracılığıyla tespit edilen değeri (t=1.96),
 d: artı ya da eksi ($\pm$) oranlık hatasını (d=.05) ifade eder.

Araştırmada, tesadüfi olmayan örneklem türlerinden kartopu örneklemeden faydalanılmıştır. Bu yöntem, bu çalışmada olduğu gibi, örneklem ulaşmanın zor olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Cavana, *vd.*; 2001: 263). Bu yöntemde, ulaşabilecek grup belirlendikten sonra bu gruptan elde edilen referanslarla, zincirleme olarak ana kütle temsil eden örneklem ulaşmaya çalışılır. İlk örneklem grubu, tesadüfi ya da tesadüfi olmayan örneklem yöntemleriyle seçilebilir (Özdemir, 2010: 97). Bu araştırma kapsamında ilk örneklem grubunun seçiminde kolayda örneklem yöntemi uygulanmış, örneklem içerisinde yer alan, bilgi vermeye hazır olan ve araştırmacıların ulaşabilecekleri katılımcılar hedeflenmiştir. Ardından kartopu örneklem çerçevesinde, örneklem dahil olan katılımcıların yönlendirdikleri diğer banka çalışanlarına ulaşarak örneklem sayısı artırılmıştır.

2.3. Ön Test

Çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket formundaki eksikliklerin ve belirsizliklerin tespit edilerek anketteki ifadelerin tam olarak anlaşılıp anlaşılmadığını görmek ve gelen eleştiriler doğrultusunda ifadeleri değiştirmek amacıyla ön test yapılmıştır. Yazında, ön teste katılacak grubun belirlenmesi noktasında farklı görüşlerin hakim olduğu görülmektedir. Bazı araştırmacılar ön testin, asıl uygulamadakilere farklı özelliklere sahip katılımcılarla gerçekleştirilmesinin faydalı olacağını

savunmaktadır (Hunt vd., 1982: 2). Bu çalışmanın ön test uygulamasında, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesindeki işletme yönetimi yüksek lisans programı öğrencileri ve Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesindeki yönetim ve organizasyon, işletme yönetimi ve girişimcilik yüksek lisans programları öğrencileri yer almıştır. Toplam 250 adet anket dağıtılmış ancak 213 adet katılımcıdan cevap alınmıştır. Cevaplanan 213 adet anket formundan 209 adedinin geçerli olduğu görülmüştür. Ön test uygulamasında, katılımcıların anket ile ilgili eleştirileri ve önerileri de öğrenilmeye çalışılmış olup katılımcıların tavsiyeleri doğrultusunda ankette değişiklikler yapılmıştır. Örneğin “*Bir ahlaki seçeneği belli türden eylemleri önleyecek şekilde sisteme sokmak, daha iyi insan ilişkileri oluşturmayı ve düzenlemeyi engeller.*” ifadesi yerine “*Belirli türdeki davranışları yasaklayan etik kurallar, kişiler arası ilişkileri engeller.*” ifadesi kullanılmıştır.

Bu çalışmada, ön test sonuçlarına bağlı olarak ölçekte yer alan bazı ifadelerin esas uygulama kapsamındaki anket formundan kaldırılmasına karar verilmiştir. Bunun için güvenilirlik ve faktör analizleri yapılmış ve Cronbach Alfa değeri .68, açıklanan varyans ise %49 olarak belirlenmiştir. Sonuçlara göre, ölçekten çıkarıldığında güvenilirliği yükselten ve düşük faktör yüküne sahip veya aynı anda iki faktöre bağlanan (binişik) ifadelerin esas uygulamada kullanılmamasına karar verilmiştir. Nitekim bu ölçeğin kullanıldığı birçok çalışmada, ölçeğin bazı maddelerinin ön testler sonucunda araştırma kapsamından çıkarıldığı gözlemlenmiştir. İdealizm alt ölçeğinden “*İnsanlar, yaptıklarının başkalarına az da olsa zarar vermeyeceğinden emin olmalıdırlar.*” ve “*Ahlaka uygun davranış, kusursuz olarak tanımlanabilen davranıştır.*” ifadeleri; görecilik alt ölçeğinden ise “*Hiçbir ahlaki ilke, bir kurallar veya kanunlar kitabında yer alacak kadar önemli değildir.*”, “*Farklı ahlaki yaklaşımların hangisinin daha doğru olduğuna yönelik bir karşılaştırma yapılamaz.*” ve “*Bireylere toplumdaki bağımsız olarak kendi etik kurallarını geliştirme hakkı verilmelidir.*” ifadeleri çıkarılmıştır. Ayrıca ön testteki hemen her katılımcı, “*Bir eylemin gerçekleştirilmesine, sadece olumlu ve olumsuz sonuçlarını kıyaslayarak karar vermek ahlak dışıdır.*” ifadesinin anlaşılmadığını vurgulamıştır. Tansey vd. (1994), Gökçe (2014), Büyükyılmaz ve Gürkan (2014) ile Yazıcı ve Yazıcı (2010)'nın çalışmalarında da söz konusu ifadenin düşük faktör yükü aldığı ve faktör yapısını olumsuz etkilediği görülmüştür. Yazıcı ve Yazıcı (2010) ilerleyen çalışmalarda benzer durumun tekrarlanması halinde söz konusu ifadenin ölçeğin Türkçe formundan çıkarılabileceğini vurgulamışlardır. Yazındaki bulgular ve öneriler yanında katılımcıların uyarıları da dikkate alınarak söz konusu madde dahil toplam 6 ifade anket formundan çıkarılmış, anket formunun nihai yapısında 14 ifade yer almıştır.

3. ANALİZLER VE BULGULAR

Verilerin incelenmesi aşamasında; eksik verilere, normallik varsayımına ve çoklu doğrusal bağlantı sorununa odaklanılmıştır. Katılımcıların görüş bildirmedikleri

ifadeler eksik veri olarak adlandırılmakta olup, bu çalışma kapsamındaki anket formu, internet üzerinden doldurulduğu için eksik veriye rastlanılmamıştır. Çünkü sistem, eksik yanıt veren katılımcılara uyarı mesajı göstermekte ve anket formunun ilerleyen kısmını gizlemektedir. Bununla birlikte katılımcılardan bazılarının anket formunun son sayfasını tamamen boş bıraktıkları görülmüş, söz konusu veriler araştırma kapsamına alınmamıştır.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğinin tespiti için; aritmetik ortalama, medyan, standart sapma, basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiştir. Etik Konum Ölçeği'ne ait ifadelerin aritmetik ortalama, medyan ve standart sapma değerleri birbirine yakındır. Basıklığa ve çarpıklığa ilişkin değerlerin alanyazında farklı aralıklarda değerlendirildiği görülmekle birlikte ± 3 aralığındaki değerlerin normal dağılımın bir yansıması olduğu kabul edilebilir (Kalaycı, 2009). Hatta basıklık değerinin üst sınırını ± 7 olarak ele alan çalışmalar da mevcuttur (Bollen, 1998: 266–267). Etik Konum Ölçeği'ndeki sınırlı sayıdaki ifadenin çarpıklıklarının 3'ün biraz üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak örneklem sayısının oldukça yüksek olması nedeniyle dağılımın şekline bakmak, normallik konusunda daha bilgilendirici olmaktadır. Histogram grafiklerinden, hipotezlerin test edilmesinde kullanılacak analizler için gerekli olan normallik varsayımının ihlal edilmediği yargısına varılmıştır.

Son olarak çoklu doğrusal bağlantı testi için değişkenler arasındaki korelasyonlar incelenmiş, değişkenlerin birbiri arasındaki ilişkilerinin derecesine bakılmıştır. Faktör korelasyon değerlerinin .90'dan oldukça düşük seviyede olması sebebiyle verilere ilişkin çoklu doğrusal bağlantı sorunu olmadığı kanaatine varılmıştır (Yong, Pearce, 2013; Ghadi *vd.*, 2012: 140).

3.1. Betimsel İstatistikler

Katılımcıların; cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim durumunu kapsayan demografik özellikleri yanında, çalıştıkları bankanın sermaye yapısı, çalıştıkları birim ve pozisyonları da incelenmiştir. Tablo 2'de örneklemin betimsel istatistikleri sunulmaktadır.

Tablo 2. Örneklemin Betimsel İstatistikleri

Demografik Bilgiler			İş ile İlgili Bilgiler		
Özellikler	n	%	Özellikler	n	%
<i>Cinsiyet</i>			<i>Tecrübe</i>		
Erkek	250	55	5 yıla kadar	173	38
Kadın	206	45	6 ve 10	183	40
			11 ve üst	100	22
<i>Yaş</i>			<i>Pozisyon</i>		
30 ve altı	172	38	Gişe Yetkilisi	57	12
31-40	228	50	Uzman Yardımcısı/ Uzman	208	46
41-50	52	11	İç Kontrolör/İç Kontrolör Yard./ Yönetmen/Müdür Yard./Müdür	191	42
51 ve üzeri	4	1			
<i>Medeni Durum</i>			<i>Birim</i>		
Evli	274	60	Şube	316	69
Bekar	182	40	Bölge Müdürlüğü	140	31
<i>Eğitim Durumu</i>			<i>Bankanın Sermaye Yapısı</i>		
Lise	16	4	Kamu Sermayeli	224	49
Ön lisans	11	2	Özel Sermayeli	232	51
Lisans	341	75			
Lisansüstü	88	19			

3.2. Açıklayıcı Faktör Analizi

Etik Konum Ölçeği'nin (Forsyth, 1980) alanyazında ampirik çalışmalara konu edildiği görülmektedir. Her ne kadar yurtiçinde gerçekleştirilen daha önceki çalışmalarda ölçeğin faktör yapısı belirlenmiş olsa da Yazıcı ve Yazıcı (2010)'nın önerileri de dikkate alınarak, faktör sınırlaması yapılmadan ve öz değerlere odaklanarak, elde edilen verilerle açıklayıcı faktör analizi (AFA) gerçekleştirilmiştir.

Faktör analizinden önce, verilerin faktör analizine uygun olup olmadığı Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri ve Barlett küresellik testi aracılığı ile incelenmiştir. Korelasyon matrisinin birim matrise eşit olup olmadığını test eden Barlett'in küresellik testinin sonucu anlamlıdır ($p < .05$). Diğer taraftan kullanılan örneklemin faktör analizine uygun olup olmadığını test eden KMO katsayısı da .81 ile yüksek düzeydedir. Ayrıca AFA'da, araştırmadaki faktörlerin her biri için en az beş veri olması gerekmekte ve azami örneklem büyüklüğünün 100 olduğu belirtilmektedir (Gorsuch, 1983). Bu çalışmadaki örneklem büyüklüğü 456 olduğu için, örneklem büyüklüğü faktör analizi için yeterli görülmektedir. Dolayısıyla ölçekteki ifadelerin ve kullanılan örneklemin faktör analizi yapılmaya uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Özgün formunda iki boyutlu yapı gösteren ölçeğin, bu çalışmada üç boyutlu yapı gösterdiği görülmüştür. Ölçeğin orijinalinde idealizm ve görecilik olarak ayrılan boyutların yanında, bu çalışmada doğruluk olarak adlandırılabilir bir boyut daha

oluşmuştur. Doğruluk, bireylerin statükoyu korumak için gerçekleri nasıl yansıttıklarına dair eğilimlerini ölçmektedir. İdealizm boyutu altında 7, görecilik boyutu altında 5 ve doğruluk boyutu altında 2 ifade yer almaktadır. Açıklanan toplam varyans %60 olarak hesaplanmış olup, madde-faktör eşleşmeleri ve yük değerlerine ilişkin detaylar Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Etik Konum Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Etik Konum Ölçeği Göstergeleri	İdealizm	Görecilik	Doğruluk	Açıklanan Varyans (%)
E4	.79			
E1	.77			
E2	.76			
E5	.72			27.15
E3	.72			
E7	.70			
E6	.68			
E10		.81		
E9		.79		
E11		.75		20.07
E8		.68		
E12		.64		
E13			.92	
E14			.91	12.74
Toplam				59.95

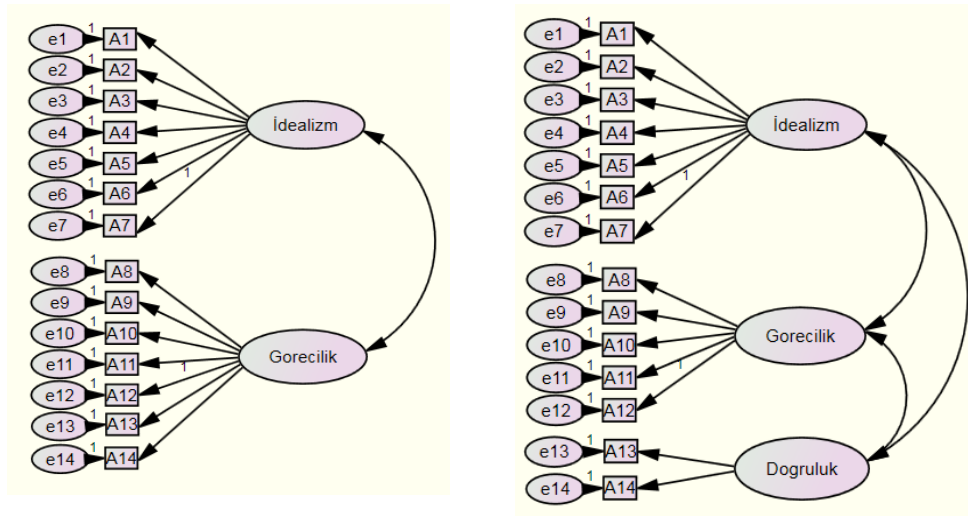
3.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Bu çalışmanın amacı Etik Konum Ölçeği'nin Türkçe formunun faktör analitik yapısının tespiti olduğundan, verilere doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Çünkü bir ölçeğin faktör analitik yapısının tespit edilmesi noktasında DFA; AFA'ya kıyasla daha güvenilirdir (Gerbing, Anderson, 1988: 186). DFA sürecinde, gizil değişkenlerle gözlenen değişkenler arasındaki ilişkilere odaklanılır. Gizil değişkenler, iki ya da daha fazla değişken arasındaki kovaryanslar aracılığıyla ortaya konmuş olan gözlenmemiş değişkenleri ifade eder. Faktörlerin altında yer alan ifadelerse, gözlenen değişkenlerdir. Gizil ve gözlenen değişkenler arasındaki ilişkiyi ifade eden ölçüm modelinin ne kadar doğru olduğu DFA ile belirlenmektedir (Ayyıldız, Cengiz, 2006: 75).

DFA, AFA'ya benzemekle birlikte DFA'da gözlenen değişkenlerin bağlı olduğu gizil değişkenler tanımlanmış durumdadır (Hair *vd.*, 2005: 772). Başka bir ifade ile DFA ile hedeflenen, belirlenen k sayıda faktöre katkıda bulunan değişken gruplarının bu faktörler ile yeterince temsil edilip edilmediğinin saptanması ve gizil değişkenler arasındaki korelasyonların belirlenmesidir (Aytaç, Öngen, 2012: 16).

Hair vd. (2005: 800-810)'ne göre DFA'da aşamalı bir süreç izlenir. Öncelikle teorik yapıyı temsil edilecek yapılar belirlenir. İkinci olarak belirlenen yapılar istinaden ölçüm modeli denenir. Ardından uyum istatistikleri incelenir ve son olarak da belirlenen yolların katsayıları, standardize edilmiş hata terimleri ve modifikasyon indeksleri gözden geçirilir ve nihai ölçüm modeline karar verilir. Bu araştırmada, Şekil 1'de görülen, ölçeğin özgün formuna paralel olan 2 boyutlu ölçüm modeli ile birlikte alternatif model olarak AFA sonucunda tespit edilen 3 boyutlu yapı karşılaştırılmıştır.

Şekil 1. İki Boyutlu ve Üç Boyutlu Ölçüm Modelleri

Kestirim yöntemi olarak, en sık kullanılan yöntemlerden olan (Hair vd., 2005: 741; Chou, Bentler, 1995: 38) maksimum olabilirlik yöntemi kullanılmıştır. Aslında bu yöntem, çoklu normal dağılım varsayımını gerektirmektedir. Ancak çarpıklığın 2'den, basıklığın 7'den küçük olduğu verilerde iyi tahminler verdiği (Bollen, 1998: 266-267; Hoyle, Panter, 1995: 163) bilinmektedir. Dolayısıyla verilerin, maksimum olabilirlik yönteminin kullanılmasına uygun olduğu kanaati oluşmuştur.

Analiz sürecinde ilk olarak, Şekil 1'de görülen 2 boyutlu yapı test edilmiştir. Bunun için tahmin edilen parametrelerde, sıkıntılı tahminlerin (*offending estimates*) olup olmadığı incelenmiştir (Hair vd., 2005: 796). Bunun sonucunda negatif ya da anlamsız hata varyansları, 1'e çok yakın veya 1'in üstünde standart katsayılar, $|2.50|$ değerinden büyük olmaması gereken standart hata değerleri gibi sıkıntılı tahminlere rastlanılmış, ardından AFA sonucunda elde edilen ve üç boyuttan oluşan alternatif model test edilmiştir. Üç boyutlu modele ilişkin DFA sonucunda; bahsi geçen sıkıntılı tahminlerden hiçbiri gözlemlenmemiş ve dolayısıyla bu model ön plana çıkmıştır. Sıkıntılı tahminler, faktör yükleri ve modifikasyon değerleri ile ilgili analizlerin ardından ölçüm modellerine ilişkin test sonuçları değerlendirilmiştir.

Yapısal Eşitlik Modeli'nde referans alınan değerler kesin kurallar olmayıp; örnekleme, ölçek türlerine, verilerin dağılım özelliklerine ve değişken sayısına göre değişiklik gösterebilmektedir (Sharma *vd.*, 2005). Dolayısıyla her durum için geçerli tek ve kesin referans değerler bulunmadığından, araştırmacıların üzerinde çalıştıkları modelleri değerlendirirken, birden fazla gösterge kullanmaları önerilmektedir (Nakıboğlu, 2008: 111). Bu çalışmada da önerilen yol izlenmiş, DFA'nın uyum ölçütlerinin sunumunda Hu ve Bentler (1999)'in ikili ölçüm sunumu kullanılmıştır. İkili ölçüm modelinin kullanımı ile modelin doğruluğunu gösteren ölçüt ile modelin hatasını gösteren ölçütün sunumunun, Tip I ve Tip II hatayı minimize ettiği ileri sürülmektedir (Hu, Bentler, 1999: 27). Buna göre TLI, BL89, RNI, CFI veya Gamma Hat ölçütlerinden biri ve SRMR ve RMSEA ölçütlerinin sunumu gerekmektedir. Uyum ölçütleri ile ilgili olarak yapılan açıklamaların ardından Tablo 4'te ölçüm modelinin iyiliğine yönelik oranlar paylaşılmıştır. Ölçütlerin referans değerleri ile ilgili olarak Hair *vd.* (2005: 753) temel alınmıştır.

Tablo 4. Ölçüm Modeli Uyum İyiliği Sonuçları

Uyum İyiliği Ölçütleri	Referans Değerler	2 Faktörlü Yapı	3 Faktörlü Yapı
DF (sd)	-	78	74
CMIN	-	755.52	233.99
CMIN/DF	<5 kabul edilebilir, <2 iyi	9,69	3.16
P değeri	-	.00	.00
CFI	≥.90	.72	.93
RMSEA	≤.07	.14	.06
SRMR	<.06	.13	.04
TLI	≥.90	.72	.92

DFA sonuçlarından, Etik Konum Ölçeği'nin üç boyutlu yapıda daha yüksek düzeyde uyum iyiliği gösterdiği görülmüştür. Model uyum iyiliğini gösteren CMIN/DF, CFI, RMSEA, SRMR ve TLI değerleri, üç boyutlu yapıda referans değerlere yakın düzeyde ve iki boyutlu yapıya kıyasla daha iyi düzeydedir. Modeller arası kıyaslama için ayrıca ki-kare fark testi de gerçekleştirilmiştir (Johnson, Stevens, 2001: 336). Üç boyutlu modeldeki ki-kare değeri, iki boyutlu modeldekine göre düşük seviyede olup aradaki fark istatistiki olarak anlamlıdır ($\Delta x^2=521.53$, $\Delta df=6.53$, $p<.001$). Bu nedenle alanyazındaki genel görüşün aksine Etik Konum Ölçeği'ni üç boyutta inceleyen model desteklenmiş olup söz konusu durumda kültürel farklılıkların etkili olduğu düşünülmektedir. Ölçek ifadelerine ilişkin standardize edilmiş faktör yükleri Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Standardize Edilmiş Faktör Yükleri

Ölçekteki İfadeler	İfadelerin Ait Olduğu Boyutlar	Faktör Yükleri
1) Başkalarını riske atacak davranışlara, risk ne kadar az olursa olsun, asla göz yumulmamalıdır.		.75
2) Elde edilecek fayda ne olursa olsun, başkalarının zarar görebileceği davranışlarda bulunmak yanlıştır.		.73
3) İnsanlar, başka birine psikolojik veya fiziksel olarak asla zarar vermemelidirler.		.66
4) İnsanlar, başkalarının saygınlığını ve refahını tehdit edebilecek eylemlerde bulunmamalıdır.	İdealizm	.75
5) Bir eylem, eğer masum bir kişiye zarar verecekse yapılmamalıdır.		.65
6) İnsanların saygınlığı ve refahı, her toplumun en önemli önceliği olmalıdır.		.60
7) Hiçbir durum, başkalarının refahını göz ardı etmeyi gerektirmez.		.62
8) Neyin etik olup neyin etik olmadığı, duruma ve toplumlara göre değişir.		.62
9) Bir insanın ahlaki olarak gördüğü bir şey, bir başkası tarafından ahlak dışı olarak değerlendirilebilir.		.69
10) Neyin etik, neyin etik dışı olduğu kişiden kişiye değiştiğinden, 'herkes için geçerli etik kuralların ne olduğu' sorusu hiçbir zaman cevaplanamaz.	Görecilik	.78
11) Ahlaki değerler kişiseldir, başkaları hakkında yargıya varırken kullanılamaz.		.66
12) Belirli türdeki davranışları yasaklayan etik kurallar, kişiler arası ilişkileri engeller.		.57
13) Bir yalanı hoş görmek ya da görmemek tamamen duruma bağlıdır.		.84
14) Bir yalanı ahlaki veya ahlak dışı olarak değerlendirmek, içinde bulunulan şartlara bağlıdır.	Doğruluk	.95

3.4. Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizi

Ölçeğin güvenilirliğinin testinde içsel tutarlılık analizinden faydalanılmıştır. İçsel tutarlılık, ölçekteki maddeler arasındaki korelasyon değerlerini dikkate alır (Altunışık vd., 2010: 123-124). İçsel tutarlılık için Cronbach Alfa katsayısına odaklanılmış olup, söz konusu katsayı .70 ile yeterli düzeydedir (Nunnally, Bernstein, 1994).

Ayrıca değişkenlerin düzeltilmiş toplam korelasyonları ve her bir değişkenin olmadığı durumda ilgili ölçeğin güvenilirliğinde değişiklik olup olmadığı hesaplanmış,

ölçek güvenilirliklerini olumsuz yönde etkileyen ifadeye rastlanılmamıştır. İfadelerin tamamının madde toplam korelasyonlarının .70'in (Gliem, Gliem, 2003: 86) üzerinde olduğu görülmüştür.

Etik Konum Ölçeği ile birlikte ayırışma geçerliliği için anket formuna eklenen Kurumsal Değerler Ölçeği (Van Dyne *vd.*, 1994)'nin ve Performans Ölçeği (Goodman, Svyantek, 1999)'nin ortalama, varyans ve Cronbach Alfa katsayıları Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6. Ölçeklerin Ortalama, Varyans ve Cronbach Alfa Değerleri*

Ölçek İsmi	İfade Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach Alfa
Etik Yaklaşım Ölçeği	14	3.86	.44	.70
<i>İdealizm</i>	7	4.47	.53	.85
<i>Görecilik</i>	5	3.36	.84	.80
<i>Doğruluk</i>	2	2.99	1.12	.89**
Kurumsal Değerler	11	3.18	.81	.94
Görev Performansı	8	4.17	.48	.90

*Katılımcıların sayısı, N = 456; Ölçekteki karşılıklar, 1 = Hiç katılmıyorum 5 = Kesinlikle katılıyorum

** Doğruluk boyutu iki ifadeden oluştuğu için, güvenilirliği Spearman-Brown katsayısı ile test edilmiştir.

Çeşitli kaynaklarda herhangi bir faktörün, bünyesinde en az üç madde barındırması gerekliliğinden söz edildiğine rastlanılmıştır. Ancak bu araştırmanın sonuçlarında olduğu gibi, zaman zaman iki maddenin, diğer faktörlerden bağımsız olarak (binişiklik olmadan) ayrı bir faktör altında toplandıkları görülmektedir. Çok sayıda faktör barındıran ölçeklerde, bir faktörün en azından iki madde içermesinin - istisnai de olsa- kabul edilebilir olduğunu ifade eden çalışmalar da mevcuttur (Raubenheimer, 2004: 60; Eisinga *vd.*, 2013: 6) Ancak iki ifadeden oluşan bir faktörün güvenilirliğinin Cronbach Alfa katsayısı yerine Spearman-Brown güvenilirlik testi ile belirlenmesinin gerektiği vurgulanmaktadır (Eisinga *vd.*, 2013: 6). Dolayısıyla doğruluk boyutunun güvenilirlik analizinde Cronbach Alfa katsayısı yerine Spearman-Brown katsayısı kullanılmıştır. Ayırışma geçerliliğinin tespiti için Etik Konum Ölçeği'nin, anket formundaki diğer ölçeklerle ilişkisi incelenmiştir. Etik Konum Ölçeği ile diğer ölçekler arasındaki korelasyon değerleri (Bkz. Tablo 7) ayırışma geçerliliğinin sağlandığını desteklemektedir.

Tablo 7. Etik Konum Ölçeği'nin Diğer Ölçeklerle İlişkisi

	Kurumsal Değerler	Görev Performansı
Etik Konum Ölçeği	.15*	.21*

*p<.01

Birleşme geçerliliği için ise ölçek veya test tek boyutlu ise, tüm göstergeleri arasındaki ilişkinin yüksek çıkması; çok boyutlu ise her bir boyut içindeki göstergeler arasındaki ilişkinin yüksek çıkması beklenir (Şencan, 2005: 799). Ölçek faktör yüklerinin .70'ten büyük olması birleşme geçerliliğini destekler niteliktedir. Sonuç itibariyle Etik Konum Ölçeği'nin birleşme ve ayrışma geçerlilik kriterlerinin sağlandığı düşünülmektedir.

3.5. Etik Konum ve Cinsiyet İlişkisi

Cinsiyet, çalışanların etik karar verme süreçleriyle ilişkilendirilen demografik değişkenlerin başında gelmektedir (O'Fallon, Butterfield, 2005; Roxas, Stoneback, 2004). Alanyazındaki araştırma sonuçlarından genel olarak, erkeklere kıyasla kadınların etik niyetlerinin ve etik algılarının daha yüksek olduğu (Ekin, Tezölmez, 1999; Singhapakdi *et.al.*, 1999; Cole, Smith, 1996; Fleischman, Valentine, 2003), ayrıca ahlaki davranışların daha çok kadınlar tarafından sergilendiği görülmüştür (Lynn, 1991; Ruegger, King, 1992; Libby, Agnello, 2000; Ross, Robertson, 2003). Ancak konuya ilişkin görüş birliği oluştuğunu söylemek mümkün değildir. Zira etik ve cinsiyet arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulgulamayan çalışmalar da mevcuttur. Dolayısıyla etik-cinsiyet ilişkisinin halen tartışmalı bir konu olduğu söylenebilir (Acılar, Yörük, 2010; Dalton, Ortegren, 2011; Becker, Ulstad, 2007). Yazındaki tartışmalardan hareketle, araştırma kapsamındaki örneklemin etik konumlarının, cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiş ve bu amaçla verilere bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğinin tespiti için Shapiro-Wilks ve Kolmogrov-Smirnov testleri yapılmış ve verilerin normallikten kısmen saptığı görülmüştür. Dolayısıyla daha detaylı bir değerlendirmeye ihtiyaç duyulmuş, bu kapsamda basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiştir. Basıklık ve çarpıklık katsayılarının -3 ile +3 arasında olması verilerin normal dağılım gösterdiğine işaret eder (Kalaycı, 2009). Hatta basıklık değerinin üst sınırını ± 7 olarak ele alan çalışmalar da bulunmaktadır (Bollen, 1998: 266–267). Bu araştırma kapsamındaki sınırlı sayıda verinin çarpıklığı 3'ün biraz üzerindedir. Araştırmadaki örneklem sayısının oldukça yüksek olması nedeniyle dağılımın şekline bakmanın, normallik konusunda daha bilgilendirici olacağı düşünülmüş ve histogram grafikleri incelenerek analizler için gerekli olan normallik varsayımının ihlal edilmediği yargısına varılmıştır. Gerçekleştirilen t-testi analiz sonuçları, Tablo 8'de sunulmaktadır.

Tablo 8. Etik Konumun Boyutları ve Cinsiyet Değişkenlerinin t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet			
	Erkek (n:250)		Kadın (n:206)	
	Ortalama	S. Sapma	Ortalama	S. Sapma
İdealizm*	4.40	.58	4.56	.43
Görecilik	3.30	.87	3.43	.81
Doğruluk	2.99	1.12	2.99	1.13

*p<.01

Analiz sonuçlarına göre, kadın banka çalışanları erkeklere kıyasla daha yüksek idealizme sahiptirler. Başka bir ifadeyle kadın banka çalışanlarının aldıkları kararlarda erkeklere göre, başkalarının refahına öncelik verdikleri ortaya konulmuştur. Kadın çalışanlar başkalarına zarar vermektan imtina ederek, tüm paydaşların sonuçtan tatmin olması gerektiğine erkeklere göre daha fazla önem vermektedirler. Ancak banka çalışanlarının görecilik ve doğruluk düzeyleri, cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Bu bulgu, bireylerin idealizm ve görecilik düzeylerini inceleyen bazı araştırmaların sonuçları ile paralellik göstermektedir (Wilson, 2003; McHoskey, 1996; Hartikainen, Torstila, 2004; Singhapakdi *vd.*, 1999; Bass *vd.*, 1998; Wang, Calvano, 2015). Söz konusu araştırmalarda, kadınların erkeklere göre yüksek düzeyde idealizme sahip oldukları; görecilik düzeyinde ise cinsiyete göre anlamlı fark olmadığı saptanmıştır. Doğruluk ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi araştıran çalışma bulunmadığından, alanyazınla bir karşılaştırma yapılamamıştır. Bu bulgular, sonuç ve öneriler bölümünde yorumlanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Etik konulu ampirik çalışmalarda yoğun olarak kullanılan Etik Konum Ölçeği'nin Türkçe formunun faktör analitik yapısının incelendiği bu çalışmada, alanyazındaki genel bulgularla farklılaşan sonuçlar elde edilmiştir. Özgün formunda idealizm ve görecilik olmak üzere iki boyut altında incelenen ölçek, bu çalışmada üç boyutlu yapı göstermiştir. İlave boyut, doğruluk olarak adlandırılmıştır. Söz konusu durum; faktörlere yönelik kavramsal açıklamalarla, kültürün etik konum üzerindeki etkisiyle ve yazındaki benzer çalışmaların sonuçlarının tartışılması ile desteklenmiştir. Bulgular, alanyazında Etik Konum Ölçeği'ni ele alan üç çalışmanın sonuçları (Davis *vd.*, 2001; Etter *vd.*, 2006; Johari *vd.*, 2012) ile benzerlik göstermektedir. Yazındaki benzer sonuçlarla birlikte, bu araştırmadaki AFA sonuçları ve DFA neticesinde üç boyutlu yapının gösterdiği yüksek uyum iyiliği dikkat çekicidir.

Araştırmanın sonuçları, Etik Konum Ölçeği'ni inceleyen Davis *vd.* (2001) ile Etter *vd.* (2006)'nin araştırmalarında tespit ettikleri üçüncü boyut ile birebir uyum içerisinde. Öyle ki söz edilen iki çalışmada, bu araştırmada olduğu gibi, görecilik alt

ölçeğinde yer alan son iki ifade, doğruluk adı verilen boyutu oluşturmuştur. Özü itibariyle görecelik boyutundaki ifadelerin odak noktası, her durumda geçerli olabilecek ve keskin hatlarla belirlenmiş etik kuralların olamayacağı varsayımdır. Görecelik boyutundaki ilk sekiz ifade de direkt olarak bu konuya odaklanmaktadır. Doğruluğu oluşturan son iki ifade ise özellikle yalan söylemenin ahlaki boyutunu ön planda tutmaktadır. Doğruluk boyutunun, bireylerin statükoyu korumak için gerçekleri nasıl yansıttıklarına dair eğilimlerini ölçtüğü söylenebilir. Ölçeğin, doğruluk adlı ilave boyutu içeren bir yapı göstermesi; yalanın, ahlaki davranışlar arasında ayrı bir yer teşkil ettiğine ve kolaylıkla tolere edilebilir bir unsur olmadığına işaret etmektedir.

Ölçeği üç boyutta inceleyen bir başka araştırma da Johari *vd.* (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazarlara göre, araştırmaları neticesinde elde ettikleri sonuçların ölçeğin özgün formundan sapmasının altında, doğu ve batı ülkeleri arasındaki kültürel ayrışma yatmaktadır. Bu çıkarımdan hareketle, Etik Konum Ölçeği'ni 3 boyutta inceleyen çalışmalarda örneklem kültürü özellikleri incelenmiştir. Davis *vd.* (2001)'nin araştırmasındaki örneklem kültürü özellikleri ile ilgili belirleyici bir bulguya rastlanılmamıştır. Ancak Etter *vd.* (2006)'nin araştırmasında örneklem kilise destekli bir yükseköğretim kurumundan, Johari *vd.* (2012)'nin araştırmasında ise örneklem Malezya'daki öğrencilerden oluştuğu görülmüştür. Bu araştırmanın da Türkiye'de gerçekleştirildiği dikkate alındığında, ölçeği 3 boyutta ele alan çalışmalarda ortak nokta ortaya çıkmaktadır. Örneklem içinde bulunduğu toplumun ya da alt kültürün sekülerleşme düzeyinin, doğruluk boyutunun oluşmasında etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Nitekim söz konusu çalışmalarda örneklem, düşük düzeyde sekülerleşmiş toplumlardan veya alt kültürlerden meydana gelmektedir.

Sekülerleşme; dinin, toplum hayatı üzerinde oynadığı rolün ne derece belirleyici olduğunu ifade eder (Oran, 2004: 22). Doğruluk boyutunun direkt olarak yalan söyleme ile ilgili olduğu ve yalan söylemenin de semavi dinlerce yasaklanmış olduğu dikkate alındığında, sekülerleşmenin etkisi ortaya çıkmaktadır. Çünkü bireylerin yalan söyleme konusundaki tutumlarının; dinsel ilkelerin baskın olduğu sekülerleşmemiş toplumlarla, akla dayanan rasyonel ilkelerin baskın olduğu seküler toplumlar arasında farklılık göstermesi doğaldır. Yalan söyleme ile ilgili yasaklar koyan din, örneklem etik algılarında belirleyici rol oynamış olabilir. Dolayısıyla, bu çalışmayı da içine alan sınırlı sayıda çalışmada Etik Konum Ölçeği'nin doğruluk adlı yeni bir boyut içermesinde, düşük düzeydeki sekülerleşmenin etkili olduğu kanaatine varılmıştır.

Bu sonuçlardan hareketle; çalışanların etik algılarına ilişkin değerlendirme yaparken, yalan ve yalan söyleme konusunun özenle analiz edilmesi gereken bir konu olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamak gerekir. Çünkü yalana tolerans göstermemeye odaklanan doğruluğun, etik yaklaşımlar içerisinde bağımsız bir yapı olarak yer aldığı tespit edilmiştir. Öyle ki çalışanlar göreci bir yaklaşım içerisinde olup,

her durumda geçerli olan ahlaki kurallar olmayacağını düşünebilirler. Ancak görülmektedir ki çalışanlar yalan söyleme konusunda daha katı bir tutum sergilemektedirler. Dolayısıyla gerek teorisyenler gerekse piyasadaki uygulayıcılar etik konulu değerlendirmelerinde, çalışanların etik yaklaşımlarını Türk kültürü dahilinde ele almalı ve yalan konusunu bağımsız olarak incelemelidirler.

Çalışma kapsamında, alanyazında etik ile ilişkilendirilen başlıca demografik değişkenlerden biri olan cinsiyet de ele alınmış, banka çalışanlarının etik konularının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Sonuçlar, yazındaki genel bulgulara paralel olarak (Wilson, 2003; McHoskey, 1996; Hartikainen, Torstila, 2004; Singhapakdi *vd.*, 1999; Bass *vd.*, 1998; Wang, Calvano, 2015) kadın banka çalışanlarının idealizm düzeylerinin erkeklere kıyasla daha yüksek düzeyde olduğunu, çalışanların görecelik ve doğruluk düzeylerinin ise cinsiyete göre farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Aslında başkalarının refahına odaklanmayı ifade eden idealizm boyutunun kadınlarda yüksek düzeyde olması beklenen bir sonuçtur. Çünkü bireylerin sosyal rolleri, davranışları üzerinde güçlü düzeyde etkiye sahiptir. Kadınlara toplum tarafından atfedilen sosyal roller onları daha duygusal, anaç, hassas ve kurallara uyumu esas alan hale getirmektedir (Ekin, Tezölmez, 1999). Bu perspektif, cinsiyet sosyalleşmesi yaklaşımına paralellik göstermektedir. Bu yaklaşıma göre erkekler yetenek, kişisel gelişim ve saldırganlık odaklı; kadınlar ise bencillikten uzak ve toplum odaklı şekilde sosyalleşirler (Eagley, 1987; Mason, Mudrack, 1996) Ayrıca kadınların erkeklere kıyasla ilişkilerine ve duygularına daha fazla önem vermeleri de idealizm düzeylerinin görece yüksek olmasında etkili olabilir (McCabe *vd.*, 2006).

İleride yapılacak olan ve Etik Konum Ölçeği'ni Türkiye gibi, sekülerleşme düzeyi düşük seviyede olan ülkelerde uygulayan çalışmalarda, ölçeğin üç boyutta ele alınması ile anlamlı sonuçlar ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Etik-cinsiyet ilişkisi ile ilgili olarak da cinsiyet sosyalleşmesi yaklaşımından hareketle, ileride yapılacak çalışmalarda sosyal beğenirliğin dikkate alınması önerilmektedir. Nitekim kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek düzeyde sosyal beğenirlik kaygısı yaşamaları (Dalton, Ortegren, 2011) ya da izlenim yönetimi sergilemeleri (Becker, Ulstad, 2007) sebebiyle idealizm düzeylerinin yüksek çıkmış olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca ileride yapılacak çalışmalarda tesadüfi örnekleme yöntemleri kullanılması ile elde edilen sonuçların anakütle temsil etme gücünün artırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acılar, A., D. Yörük (2010), "Gender Differences in Computer Ethics among Business Administration Students", *Economics and Applied Informatics*, 16(2), 13-18.
- Altunışık, R., R. Coşkun, S. Bayraktaroğlu, E. Yıldırım (2010), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arslan, M. (2012), *İş ve Meslek Ahlakı*, 3. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Aytaç, M., B. Öngen (2012), "Doğrulayıcı Faktör Analizi ile Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğinin Yapı Geçerliliğinin İncelenmesi", *İstatistikçiler Dergisi*, 5(1), 14-22.
- Ayyıldız, H., E. Cengiz (2006), "Pazarlama Modellerinin Testinde Kullanılabilecek Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 63-84.
- Bakır, U. (2013), "Reklamda Cinsellik ve Tüketici: Bireysel Ahlakî İdeolojinin Reklamda Cinselliğin Kullanımına Yönelik Tutumlara Etkisi", *Erciyes İletişim Dergisi Akademia*, 3(1), 14-30.
- Bass, K., T. Barnett, G. Brown (1998), "The Moral Philosophy of Sales Managers and Its Influence on Ethical Decision Making", *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 18(2), 1-17.
- Bayık, M.E., S. Gürbüz (2016), "Ölçek Uyarlamada Metodoloji Sorunu: Yönetim ve Örgüt Alanında Uyarlanan Ölçekler Üzerinden Bir Araştırma", *İş ve İnsan Dergisi*, 3(1), 1-20.
- Becker, D.A., I. Ulstad. (2007), "Gender Differences in Student Ethics: Are Females Really More Ethical? *Plagiarism: Cross-Disciplinary Studies in Plagiarism, Fabrication, and Falsification*, 2(2), 77-91.
- Bollen, K.A. (1998), "Structural Equation Models" In Armitage P., Colton, T. (Ed.), *Encyclopedia of Biostatistics*, (4363-4372), Chichester, United Kingdom: Wiley.
- Büyükyılmaz, O., S. Gürkan (2014), "Mesleki Tükenmişliğin Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Tutumları Üzerindeki Etkisi," *Mali Çözüm Dergisi*, 24(124), 129-148.
- Caswell, S.V., T.E. Gould (2008), "Individual Moral Philosophies and Ethical Decision Making of Undergraduate Athletic Training Students and Educators", *Journal of Athletic Training*, 43(2), 205-214.
- Cavana, R., B. Delahaye, U. Sekaran (2001), *Applied Business Research: Qualitative and Quantitative Methods*, Australia: John Wiley & Sons.
- Chou, C.P., P.M. Bentler (1995), "Estimates and Tests in Structural Equation Modeling" In Hoyle, R. H. (Ed.), *Structural Equation Modelling: Concepts, Issues, and Applications* (37-54), London, United Kingdom: Sage Publications Inc.
- Cole, B.C., D.L. Smith (1996), "Perceptions of Business Ethics: Students vs. Business People", *Journal of Business Ethics*, 15(8), 889-896.
- Collins, J.W. (1994), "Is Business Ethics an Oxymoron?", *Business Horizons*, 37(5), 1-8.
- Cornwell, B., C. Chi Cui, V. Mitchell, B. Schlegelmilch., A. Dzulkiflee, J. Chan (2005), "A Cross-cultural Study of the Role of Religion in Consumers' Ethical Positions", *International Marketing Review*, 22(5), 531-546.
- Çetin, A., M. Şentürk, A. Alacalar (2015), "Mesleki İlgi Alanı ve Kişisel Ahlak Felsefesinin Girişimciliğe Yönelik Tutum ve Girişimcilik Niyetine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 23-55.
- Dalton, D., M. Ortegren (2011), "Gender Differences in Ethics Research: The Importance of Controlling for the Social Desirability Response Bias", *Journal of Business Ethics*, 103(1), 73-93.

- Davis, M.A., M.G. Andersen, M.B. Curtis (2001), "Measuring Ethical Ideology in Business Ethics: A Critical Analysis of the Ethics Position Questionnaire", *Journal of Business Ethics*, 32(1), 35-53.
- De George, R.T. (1989), "There is Ethics in Business Ethics; But There's More as Well", *Journal of Business Ethics*, 8(5), 337-339.
- Eagly, A.H. (1987), "Reporting Sex Differences", *American Psychologist*, 42(7), 756-757.
- Eisinga, R., M. Te Grotenhuis, B. Pelzer (2013), "The Reliability of a Two-Item Scale: Pearson, Cronbach, or Spearman-Brown?", *International Journal of Public Health*, 58(4), 637-642.
- Ekin, M.G., S.H. Tezölmez (1999), "Business Ethics in Turkey: An Empirical Investigation with Special Emphasis on Gender", *Journal of Business Ethics*, 18(1), 17-34.
- Ekiz, E.H., H. Araslı, G. Farivarsadri, Bavik (2008), "Algılanan Adalet Kavramı Perspektifinde Etkin Şikayet Yönetimi: KKTC Üniversiteleri Üzerine Bir Araştırma", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 43-57.
- Elçi, M. (2005), *Örgütlerde Etik İklimin Personelin Vatandaşlık Davranışlarına Etkileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ercan, M. (2015), 'Vosvosun' Oyunları, 3 Ekim, 2015, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/metin-ercan/vosvosun-oyunlari-1444270>, E.T.: 03.10.2015.
- Etter, S., J.J. Cramer, S. Finn (2006), "Origins of Academic Dishonesty: Ethical Orientations and Personality Factors Associated with Attitudes about Cheating with Information Technology", *Journal of Research on Technology in Education*, 39(2), 133-155.
- Fernando, M., S. Dharmage, S. Almeida (2008), "Ethical Ideologies of Senior Australian Managers: An Empirical Study", *Journal of Business Ethics*, 82(1), 145-155.
- Ferrell, O.C., J. Fraedrich, L. Ferrell (2014), *Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases*, 9th ed, Stamford: Cengage Learning.
- Fleischman, G., S. Valentine (2003), "Professionals' Tax Liability Assessments and Ethical Evaluations in an Equitable Relief Innocent Spouse Case", *Journal of Business Ethics*, 42(1), 27-44.
- Forsyth, D.R. (1980), "A Taxonomy of Ethical Ideologies", *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(1), 175-184.
- Forsyth, D.R., E.H. O'Boyle (2011), "Rules, Standards and Ethics: Relativism Predicts Cross-National Differences in the Codification of Moral Standards", *International Business Review*, 20(3), 353-361.
- Forsyth, D.R., J.L. Nye, K. Kelley (1988), "Idealism, Relativism, and the Ethic of Caring", *The Journal of Psychology*, 122(3), 243-248.
- Gerbing, D.W., J.C. Anderson (1988), "An Updated Paradigm for Scale Development Incorporating Unidimensionality and Its Assessment", *Journal of Marketing Research*, 25 (2), 186-192.
- Ghadi, I., N.H. Alwi, K.A. Bakar, O. Talib (2012), "Construct Validity Examination of Critical Thinking Dispositions for Undergraduate Students in University Putra Malaysia", *Higher Education Studies*, 2(2), 138-145.

- Gliem, J.A., R.R. Gliem (2003), "Calculating, Interpreting, and Reporting Cronbach's Alpha Reliability Coefficient for Likert-type Scales". In Paper Presented at the *Midwest Research-to-Practice Conference in Adult, Continuing, and Community Education*, 82-88, Ohio State University: Columbus Press.
- Goodman, S.A., D.J. Svyantek (1999), "Person-Organization Fit and Contextual Performance: Do Shared Values Matter", *Journal of Vocational Behavior*, 5(2), 254-275.
- Gorsuch, R.L. (1983), *Factor Analysis* (2nd ed.), Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Gökçe, A.T. (2014), "Öğretmenlerin Farklı Bilgi Uçurma Tercihlerinde Belirleyici Olan Değer Yönelimleri", *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 51-64.
- Hair, J.F., W.C. Black, B.J. Babin, R.E. Anderson, R.L. Tatham (2005), *Multivariate Data Analysis*, 6th ed., NJ: Pearson Prentice Hall.
- Hartikainen, O., S. Torstila (2004), "Job-Related Ethical Judgment in the Finance Profession", *Journal of Applied Finance*, 14(1), 62-76.
- Henle, C., R. Giacalone, C.L. Jurkiewicz (2005), "The Rule of Ethical Ideology in the Workplace Deviance", *Journal of Business Ethics*, 56(1), 219-230.
- Hoyle, R.H., A.T. Panter (1995), "Writing About Structural Equation Models" In Hoyle, R. H. (Ed.), *Structural Equation Modelling: Concepts, Issues, and Applications*, (158-176), London, United Kingdom: Sage Publications Inc
- Hu, L.T., P.M. Bentler (1999), "Cutoff Criteria For Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria versus New Alternatives", *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- Hunt, S.D., R.D. Sparkman Jr., J.B. Wilcox (1982), "The Pretest in Survey Research: Issues and Preliminary Findings", *Journal of Marketing Research*, 19, 269-273.
- Johari, R.J., Z.M. Sanusi (2006), "The Effect of Knowledge, Effort and Ethical Orientation on Audit Judgement Performance", <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.460.2682&rep=rep1&type=pdf> (E.T.:12.11.2015)
- Johari, R.J., Z.M. Sanusi, A.H. İsmail (2012), "Exploratory Factor Analysis of the Ethical Orientation Scale", *Asian Journal of Accounting and Governance*, (3), 1-11.
- Johari, R.J., Z.M. Sanusi, R.A. Rahman, N. Omar (2013), "Ethical Orientation and Auditors' Ethical Judgments: The Mediating Role of Moral Intensity", *Proceedings of the 6th International Conference of the Asian Academy of Applied Business (AAAB)*.
- Johnson, B., J.J. Stevens (2001), "Exploratory and Confirmatory Factor Analysis of the School Level Environment Questionnaire (SLEQ)", *Learning Environments Research*, 4(3), 325-344.
- Kalaycı, Ş. (2009), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kuhn, T.S. (1970), *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago: Chicago University Press.
- Libby, B., V. Agnello. (2000), "Ethical Decision Making and the Law", *Journal of Business Ethics*, 26(3), 223-232.
- Lynn, R. (1991), *The Secret of the Miracle Economy*, London: The Social Affairs Unit.

- Marsella, A.J., J. Dubanoski, W.C. Hamada, H. Morse (2000), "The Measurement of Personality Across Cultures Historical, Conceptual, and Methodological Issues and Considerations", *American Behavioral Scientist*, 44(1), 41-62.
- Marques, P.A., J.A. Pereira (2009), "Ethical Ideology and Ethical Judgments in the Portuguese Accounting Profession", *Journal of Business Ethics*, 86, 227-242.
- Mason, E. S., Mudrack, P. E. (1996), "Gender and Ethical Orientation: A Test of Gender and Occupational Socialization Theories", *Journal of Business Ethics*, 15(6), 599-604.
- McCabe, A.C., R. Ingram, M.C. Dato-On (2006), "The Business of Ethics and Gender", *Journal of Business Ethics*, 64(2), 101-116.
- McHoskey, J.W. (1996), "Authoritarianism and Ethical Ideology", *The Journal of Social Psychology*, 136, 709-717.
- Nakıboğlu, M.A.B. (2008), *Hizmet İşletmelerindeki İlişkisel Pazarlama Uygulamalarının Müşteri Bağlılığı Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nayir, D.Z., C. Herzig (2012), "Value Orientations as Determinants of Preference For External and Anonymous Whistleblowing", *Journal of Business Ethics*, 107(2), 197-213.
- Nunnally, J.C., I.H. Bernstein (1994), *Psychometric Theory*, 3rd Ed. New York: McGraw-Hill, Inc.
- O'Fallon, M.J., K.D. Butterfield (2005), "A Review of The Empirical Ethical Decision-Making Literature: 1996-2003", *Journal of Business Ethics*, 59(4), 375-413.
- Oran, B. (2004), "Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiđi" B.Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, 10. Baskı*, (19-53), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbek, V. (2012), *Bireysel Belirleyicilerin Algılanan Etik Problem ve Etik Niyetler Üzerindeki Etkisi: Küçük İşletmelerde Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbek, V., G. Özer, K. Aydın (2013), "İşletme Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri ve Etik Niyetlerinin Pazarlama Etiği Bağlamında Değerlendirilmesi", *Business and Economics Research Journal*, 4(3), 111-129.
- Özbek, V., G. Özer (2012), "Küçük İşletme Sahiplerinin Dindarlık Düzeyleri, Etik İdeolojileri ve Algıları Arasındaki İlişkiler", *Balıkesir University Journal of Social Sciences Institute*, 15(27), 169-188.
- Özyer, K., Ö. Azizoğlu (2010), "Demografik Değerşkenlerin Kişilerin Etik Tutumları Üzerindeki Etkileri", *AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 59-84.
- Pieper, A. (1999), *Etiđe Giriş*, Çev. Atayman, V., Sezer, G., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Preble, J.F., A. Reichel (1988), "Attitudes Towards Business Ethics of Future Managers in the US and Israel", *Journal of Business Ethics*, 941-949.
- Raubenheimer, J. (2004), "An Item Selection Procedure to Maximize Scale Reliability and Validity", *SA Journal of Industrial Psychology*, 30(4), 59-64.
- Redfern, K., J. Crawford (2004), "An Empirical Investigation of the Ethics Position Questionnaire in the People's Republic of China", *Journal of Business Ethics*, 50(3), 199-210.

- Reidenbach, R.E., D.P. Robin (1988), "Some Initial Steps Toward Improving the Measurement of Ethical Evaluations of Marketing Activities", *Journal of Business Ethics*, 7(11), 871-879.
- Ross, W.T., D.C. Robertson (2003), "A Typology of Situational Factors: Impact on Salesperson Decision-Making About Ethical Issues", *Journal of Business Ethics*, 46(3), 213-234.
- Roxas, M.L., J.Y. Stoneback (2004), "The Importance of Gender across Cultures in Ethical Decision-Making", *Journal of Business Ethics*, 50(2), 149-165.
- Ruegger, D., E.W. King (1992), "A Study of the Effect of Age and Gender upon Student Business Ethics", *Journal of Business Ethics*, 11(3), 179-186.
- Sabir, M.S., J.J. Iqbal, K.U. Rehman, K.A. Shah, M. Yameen (2012), "Impact of Corporate Ethical Values on Ethical Leadership and Employee Performance", *International Journal of Business and Social Science*, 3(2), 163-171.
- Schweper Jr, C.H., T.N. Ingram (1996), "Improving Sales Performance Through Ethics: The Relationship Between Salesperson Moral Judgment and Job Performance", *Journal of Business Ethics*, 15(11), 1151-1160.
- Sharma, S., S. Mukherjee, A. Kumar, W.R. Dillon (2005), "A Simulation Study to Investigate the Use of Cutoff Values For Assessing Model Fit in Covariance Structure Models", *Journal of Business Research*, 58(7), 935-943.
- Singhapakdi, A., S.J. Vitell, K.C. Rallapalli, K.L. Kraft (1996), "The Perceived Role of Ethics and Social Responsibility: A Scale Development", *Journal of Business Ethics*, 15(4), 1131-1140.
- Singhapakdi, A., S.J. Vitell, G.R. Franke (1999), "Antecedents, Consequences, and Mediating Effects of Perceived Moral Intensity and Personal Moral Philosophies", *Journal of the Academy of Marketing Science*, 27(1), 19-36.
- Şencan, H. (2005), *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tansey, R., G. Brown, M.R. Hyman, L.E. Dawson Jr. (1994), "Personal Moral Philosophies and The Moral Judgments of Salespeople", *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 14(1), 59-75.
- Tınar, M.Y. (1999), *Çalışma Psikolojisi*, Necdet Bükey Yayınları, İzmir.
- Turnipseed, D.L. (2002), "Are Good Soldiers Good? Exploring the Link Between Organization Citizenship Behavior and Personal Ethics", *Journal of Business Research*, 55(1), 1-15.
- Türkiye Bankalar Birliği (2015), *Türkiye'de Bankacılık Sistemi Seçilmiş Göstergelerin İllere ve Bölgelere Göre Dağılımı 2014*, Haziran 2015, Rapor Kodu : YT06, <http://www.tbb.org.tr>, E.T.: 02.07.2015.
- Van Dyne, L., J.W. Graham, R.M. Dienesch (1994), "Organizational Citizenship Behavior: Construct Redefinition, Measurement and Validation", *Academy of Management Journal*, 37(4), 765-802.
- Wang, L.C., L. Calvano (2015), "Is Business Ethics Education Effective? An Analysis of Gender, Personal Ethical Perspectives, and Moral Judgment", *Journal of Business Ethics*, 126(4), 591-602.

- Wilson, M.S. (2003), "Social Dominance and Ethical Ideology: The End Justifies the Means?", *The Journal of Social Psychology*, 143(5), 549-558.
- Weeks, W.A., J. Nantel (1992), "Corporate Codes of Ethics and Sales Force Behavior: A Case Study", *Journal of Business Ethics*, 11(10), 753-760.
- Yazıcı, A., S. Yazıcı (2010), "Etik Durum Ölçeği'nin Geçerlilik Ve Güvenirlik Çalışması", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(4), 1001-1017.
- Yazıcıoğlu, Y., S. Erdoğan (2007), *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yong, A.G., S. Pearce (2013), "A Beginner's Guide to Factor Analysis: Focusing on Exploratory Factor Analysis", *Tutorials in Quantitative Methods for Psychology*, 9(2), 79-94.